

զարթնուլ երբ կը բացուի մեծ կիրակին արշալոյսը: Քաջ եղիւր, ո՞վ աստուածային խաչով պսակուած հոգի, մէկ ակնթարթ է այս կեանքը իր բոլոր ունայնութիւններով, ցաւերով և ուրախութիւններով, աննման է գալիքը:

Սրտիդ սափորը շատ քիչ բան կ'առնէ, շատ թող ըլլայ քեզ այդ՝ այս աշխարհիս համար, ուսկից ոչինչ պիտի կարենաս տանիլ, բաց ի հոգեւոյդ կամքէն: Եւ եթէ կարելի ալ ըլլար վաստակիլ ու պահել, սակայն ի՞նչ օգուտ էր մարդուս թէ որ ամբողջ աշխարհիս տէրն ըլլար և իր հոգին կորսնցնէր: Քեզի համար ամէն բան թող հոգեւոյդ փըրկութիւնն ըլլայ, առանց ասոր միայն յաւիտենական կորուստը կայ: Ապրէ՛ որքան տրուած է քեզի ժամանակ, բայց մի ցրուիր պարապ բաներով:

Հասկցիր թէ ինչ կ'ըսեմ. ոչ եթէ կեանքի հարկաւոր բաներով զբաղիլը զուր բան մ'է, այլ խօլաբար կեանքի փարիւն ու ոչ հոգեւոր բաներով զբաղիլը, որովհետեւ ասպրելու և անձը պահելու համար հոս շատ քիչ բան հարկաւոր է: Ընտրէ՛ Մարիամին հետ լաւ բաժինը, հոգեւոյդ փրկութեան հոգը որ այլեւս քեզմէ չեն կարող յափշտակել, ու թող աշխարհս զինքը սիրողներուն: Եկու՛ր, մօտեցիր ուրեմն, զիր քու խորշումած ճակատդ ու ալէկոծ սիրտդ Քրիստոսի այս նշանին վրայ. դոցէ աչքերդ քեզ անօգուտ և օտար հաճոյքներէն, և պիտի գտնես այն հանգիստը որուն հաւասար ոչինչ կայ:...

Ժ.

Բայց ահա գիշերն ամփոփուելով կը ցնորի իր բոլոր աստեղագոյնաւոր զարդերով, ու կը տարածուի բեհեզ հագուած արշալոյսը:

Ահա արուեստակը, արծաթէ ճարմանգի նըման երկնքի կուրծքին վրայ իրար կը հանգուցէ գիշերն ու ցորեկը: Յօդերու շափիւղայ շիթերը կը փափիւրն ճիւղերու վրայ և վար իյնալով կը թրջեն իմ զգեստներս:

Հեռուէն կը լսուի թռչուններուն գեղգեղանքը և զեփիւռը հետզհետէ ոյժ առնելով իրիկուան քամիին գալուստը կ'աւետէ:

Ահա արեւելքէն ամպերը կը կարմրին, հանդարտ առաւօտ մը՝ ինչպէս աստուածային տեսանելի շնորհք մը, կը տարածուի լեռներու և դաշտերու վրայ անհունօրէն գեղեցիկ, անհունօրէն պայծառ: Պիտի գայ շուտով օրուան թագաւորը, աշխարհքին նոր օր մ'ալ բերելու, ուրիշ անջրպետ մ'ալ մահկանացու կեանքի ընթացքին ինչպէս երէկ, ինչպէս անցեալ օր ու ճամբայ պիտի բանայ գալիք վաղուան:

Եւ ի՞նչ փոյթ մեզի երէկն ու վաղը, եթէ միայն այս օրս տրուած է գործելու: Երէկը գնացողներուն է, վաղը՝ եկողներուն. մենք ուժով կառչինք այսօրուան աշխատելու և պատրաստելու համար մշտնջենաւոր առաւօտներու օժիտը, յաւերժական սիրոյ գործեր: Առաւօտն առաւօտին պիտի յաջորդէ, և երեկոն երեկոյին, պիտի գայ վաղը. իսկ ես խառնուած երէկուան և անցեալ օրուան, քիչ տեսնէն գացողներու թուին մէջ պիտի գտնուիմ: Մնացես բարեաւ, ո՞վ իմ անցորդ պանդուխտ եղբայր, որ քու այսօրիդ մէջ պիտի գաս հսկելու միայնութեան այս հովանիին տակ ուսկից ես կը դատուիմ, կ'երթամ ուրիշ մենարան. այսուհետեւ այս աշխարհն ինձ համար միայնութիւն է և ահաւոր անապատ: Սրտիս ամբողջ էութիւնը, ինչպէս նաեւ երկնքի և երկրի բովանդակութիւնը միայն այն է որ ըսաւ թէ ես եմ՝ ճանապարհ և ճշմարտութիւն, ես Յարութիւն եմ, Կեանք եմ, ես Բան և Լոյս եմ. Նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսօր նոյնն և յաւիտենա:

Անոր կը վայելէ օրհնութիւն ու փառք ինծմէ և այս բովանդակ արարածներէն, Նա է արժանի յաւերժական սիրոյ:

Ամէն, ամէն, ամէն:

(Վերջ)

Հ. Ղ. ԱԼԻՇԱՆ

(Թրգմ. Հ. Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ)

ԿԱՆՏԻ

Հնգկաստանը՝ խանձարուրը հին քաղաքակրթութեան, դեռ իր հեթանոսութեան մէջէն անգամ քրիստոնեայ Եւրոպայի կը ներկայացնէ ոչ աննշան դէմքեր: Թակոր արդէն ծանօթ է. իր գործերէն մաս մը հայերէն թարգմանուած, մնացածը կարելի է եւրոպական մէկ կամ միւս լեզուներուն մէջ տեսնել: Իբրեւ բանաստեղծ և իմաստասէր՝ տեսականին մէջ է որ կը փայլի. զինք մօտէն ճանչցողները կորսնցուցին հմայքը զոր իր գործերէն ներշնչուած կը զգային. մինչ Կանտի զբազէտ ու բանաստեղծ մ'ըլլալէ աւելի իմաստասէր մըն է բառին յատուկ իմաստով. և զայդ կը ցոլացնեն իր կեանքն ու գործը, ինչպէս նաեւ վարդապետութիւնը զոր անընդհատ կը սորվեցնէ իր ցեղի զաւակներուն, որոնց հանդէպ նուիրական կոչումի ներքին զգացում մ'ունի. և հաւատարիմ այդ գիտակցութեան թեւ լաղրութեան՝ առաքելութիւն մ'է որ կը կատարէ իր ցեղին բարոյական դասեր տալով՝ խօսքով ու գործով:

Վաթնամեայ, կարճահասակ ու վտիտ, ճաղատ գլուխով, զոյգ մը վառվռուն աչքերով ու խոշոր ականջներով մէկը. ահա ուրուագիծը Կանտի անշուք տիպարին՝ որով ան իր ժողովուրդին կը ներկայանայ: Ի՞նչ է սակայն որ զայն այնքան սիրեցուցած է իր ցեղին. — իր վարդապետութիւնը անշուշտ և իր կենցաղը անբասիր, ճգնաւորի մը պէս խստամբեր, յաւառեւ զբաղած վարդապետելու այնքան խոնարհամտութեամբ որքան անայլայլ և հաստատամիտ է ան:

Սակայն չկարծէք որ ան ճարտասան մ'է. և ինչպէս կրնար ըլլալ այն մարմնով որ ծլււրած ու ծնգած է ծոմապահութենէն, և այն չարքառ ու չարատանջ ապրելու կերպով:

Մերինին նման բեմէ մը չէ ուսկից ան լսելի կ'ընէ ժողովրդեան իր խօսքը. ծալապատիկ կը նստի սեղանի մը վրայ, այնքան բարձր որ ժողովուրդը զինքը

տեսնէ. ու ան կը խօսի հանդարտ, դաշն ձայնով, պարզ ոճով, և այդ պարզութեան մէջ գիտէ այնքան խորանալ իր նիւթին և անոր մանրամասնութեանց իջնել որ իսկապէս յստակ և դիւրիմաց կ'ըլլայ ամէնուն:

Կը սիրէ նմանութիւններ ու օրինակներ, որոնք ամբողջին վրայ կ'ազդեն: Նոյն շեշտն և ոճն ունին իր գրութիւններն ալ մանրանկարի մը պէս սիրուն և աշխատման համար ջատագովական և վիճաբանական են. անոնց մէջ յարգանք մը կայ պաշտամունքի նուիրականութեան չափ խորին՝ հանդէպ աստուածութեան, ինչպէս հանդէպ խեղճերուն:

Իր ամբողջ կեանքը յեղափոխականի մը կեանք պիտի կոչէին մեր շրջանակները. յեղափոխական մը սակայն որ երբեք սուր և հրացան տեսած չէ:

Թէպէտ միշտակ դասակարգի, սակայն ուսմունք առած է Լոնտրայի մէջ և վերկայուած իրաւագէտ. ահա զէնքը որով գունդեր կազմեց նա Ափրիկէի մէջ յագուտութեան և հաւասարութեան նուն ազատութեան և հաւասարութեան՝ որմէ զրկուած էին իր ցեղին զաւակները. իր կրկին ու կրկին ցոյցերուն և գործունէութեան պսակը գիտցան բանտով հանդիմաց ուրիշ ես չեն ուզեր տեսնել երբեք:

Հնգկաստանէն վերադարձին հայրենիքն ամբողջ զինքը մահաբաւ ողջունեց, քանի որ իրապէս անբողբ իր ցեղին հոգին կը մարմնացրէր, և իրմով կը յուսար ազատութեան և ինքնավարութեան դատը վաստակել:

Անգղիա մեծ խոստումներ բրաւ առանց մագաչափ մ'իսկ անոր իրագործումին մասին խորհելու: Հնդկ ժողովուրդը զբաւումն ու զայրոյթ զգաց. ու Մահաթմայի կոչին վրայ՝ ձեռք զարկաւ ուժեղ կերպով քաղաքական անհազանդութեան և այլ ցոյցերու. և այս՝ մեծ պատերազմէն վերջէ երբ ճնշուած ազգերու ազատութեան հարցը սեղանի վրայ էր, ու հոն մնաց. և Անգղիա իր հին զէնքը գործածեց, հրացան ու բանտ:

Կանտի բանախն ազատելով 1925ին բամբակի ձեռագործ մանարան մը հաստատեց՝ իբրեւ միջոց մը երկիրը տնտեսապէս անկախ դարձնելու:

Վերջին շարժումները, աղի խնդիրը և բոլոր հետեւորդ դէպքերը չարչարանք, բանտ, մահ՝ երկայն խօսիլ տունն ամբողջ աշխարհի, և Սնգղիա ինքզինք անգգայ և խուլ կեղծեց այնքան նախատինքնէրուն դէմ որոնցմով քաղաքակիրթ մարդկութիւնը զինքը դատաւիտեց:

*
* *

Այս զարմանալի յեղափոխականին գործը ամբողջապէս պտուղ է իր վարդապետութեան: Անոր մէջ կը շեշտուի ատելութիւնը ընդդէմ եւրոպական՝ յատկապէս անկլոսաքսոն քաղաքակիրթութեան ձեւին և միջոցներուն դէմ. ատելութիւն մը որ այլեւս արմատ ձգած է հնդկ ժողովրդէան սրտին մէջ:

Ազատութեան սիրող մը, ինչպէս է Կանտի, զայն ձեռք ձգելու համար, բնական է չէր կրնար բռնութիւնը կիրարկել. հոս կատարելապէս ներդաշնակ է իր վարդապետութիւնը. և անկից կը բխի արդէն կրաւորական յեղափոխութիւնը. ձգտիլ իր ազատութեան առանց ուրիշին կեանքին և պատուին վնասելու:

Նոյն հոգեբանութիւնն է որ իրեն ներշնչած է տիեզերական յարգանք մը հանդէպ այն ամէն էակի որ կեանք ու շունչ ունի: Իր «Մի սպանաներ»ը ամէն շնչաւորի համար կը զօրէ:

Գիտակից ախտաւոր բնութեան, Կանտի կը վարդապետէ ցաւը՝ միջոց մաքրագործումի. վշտի և չարակրութեան ճամբով է որ կ'երազէ իր ժողովրդեան ազատագրումը: Ըստ այնմ ան միշտ կը յորդորէ իր ցեղակիցները պատրաստակամ ընդունիլ և նոյն իսկ ուրախութեամբ՝ կապանք, բանտ, դատապարտութիւն, և ամէնէն ծանր պատիժը. որուն ամոքում խնդրելը՝ վատութիւն է:

Կրնայի՞ր երեւակայել որ արդարութեան և հաւասարութեան ջերմ պաշտպանը ցեղային և դասակարգային զանազանութիւն չէ. և սակայն Կանտի կ'ընդունի աստիճանաւորումը դասակարգելու, նկատելով զայն ցեղային աւանդութիւն մը և ընկերային կազմակերպութեան եղանակ մը:

Բայց համեղբայրութեան վարդապետութեան լոյսին տակ կը դատապարտէ բարձր դասակարգին խտրականութիւնը. մինչ անդին անխտրական կը ձևանայ սկզբնական հարցին մէջ. անոր համար է որ երկրին մուսուլմաններն անգամ իրեն միացան վերջին յեղափոխական շարժումներուն մէջ:

Բնական, բարոյական և կրօնական օրէնքներու պարտադրութեան մէջ սակայն կը մեղանչէ Կանտի, չափազանցելով ատենական և բժշկական հաստատութեանց դէմ. իրեն համար բնութեան օրէնքի հակառակ բաներ են հիւանդանոց, բժիշկ, դատաւոր եւն:

Վաղահասներու ամուսնութիւնը արգիւելու միջոց, ինչ որ արդար է, կուսակրօնութիւնը կը վերացընէ ամուսնութիւնը դատապարտելու չափ, և հոս է որ կը սխալի:

Իրեն հետեւող շատ ունի ան, եւրոպացիներ անգամ, որոնք անշուշտ աւելի նուրոյթի մարմաջէ բռնութեամբ են քան թէ համուզումէ: Կանտի հիմնած է մենարան մը ուր կ'անցընէ իր ընտանիքին և աշակերտներուն հետ, աշխատելով, կարգալով անոնց սրբազան գրքերը. իր սպաշխարութեան մէջ ան կ'երգէ երգերը զոր ինք կը յօրինէ:

Իբրեւ տիպար աւելի բարձր է քան թակոյրը որ հոլարտ մըն է: Ծայրայեղութիւնը և թերին զոր կը տեսնենք իր վարդապետութեան մէջ եւրոպական ազգերու բարոյական անկումին հակազդեցութեանէն է:

Մերժել լուսաւոր քաղաքակիրթութիւնը պարզապէս անոր համար որ Եւրոպան ինկած է իր բարոյականին մէջ՝ մեծագոյն սխալն է զոր կը գործէ Կանտի:

ԱՄՍՈՐԵԱՅ ՊԱՏՄՈՒԱԾԻ

ՇՈՒՆԸ՝

Այսօր, առտուան լոյսին, ծովափին վրայ շան մը հանդիպեցայ: Երեք շինականներ նստած էին աւազուտին վրայ, գետին դրած փակ հովանոցը, զամբիւղները, կօշիկները, որոնք ճամբուն ծանրութիւնն են:

Շունը կեցած էր անոնց հանդէպ, անշարժ ոտքերը ջուրին մէջ, և ցոլակապին ցանցին ընդմէջէն պիշ պիշ կը դիտէր բանտարկեալի մը պէս ծովին հեռունները:

Ես ալ բոկոտն ջուրէն անցնելու՝ դիտեցի զանի. որովհետեւ աւելի կ'ախորժիմ անասուններու աչքերուն նայիլ քան թէ մարդոց որոնք կը ստեն:

Մեծ շունը դիւ կը դիտէր. աչքերը կանաչ էին և քաղցրահայեաց. դէմքը երիտասարդ ու պարզ. կոնակը մոխրագոյն բծաւոր թուխ երկրամասերով աշխարհագրութեան քարտէսի մը պէս:

Շուտով իմացաւ հոգեկան լաւ տրամադրութիւնս, որովհետեւ օգն ալ լաւ էր, և ծովը անդորր. ու ետեւէս եկաւ:

Կը լսէի իր քայլերուն ձայնը ջուրին մէջ, իմ ետեւէս, մանուկի մը քալումովին նման. ինծի հասաւ, դուռնը քնքշօրէն ինծի քսեց իմացնելու համար ինծի թէ հոն էր, և որպէս թէ հրաման խնդրէր հետս ընկերանալու համար:

Դարձայ ու շոյեցի անոր թաւիչ գլուխը. և իսկոյն զգացի թէ վերջապէս աշխարհիս վրայ ես ալ բարեկամ մ'ունէի:

Ինքն ալ կարծես զուարթ էր նորութեան մը պատճառաւ. թեթեւցաւ իր ծանրութեանէն, առջեւս վազեց գրեթէ պարելով ջուրին մէջ, ուսկից իր մաքուր թաթերը դուրս կը

ցցուէին շողող ամպիկներու մէջ. երբեմն երբեմն կանգ կ'առնէր ինծի սպասելու, ետին դառնալով որ տեսնէր թէ գոչ էի իրմէ:

Աչքերն երջանիկ էին, ինչպէս կարծեմ իմիններս էին. երկուքս ալ շատ բան մոռցեր էինք:

Այս գեղեցիկ պտոյտի ատեն մեր երրորդ ընկերն ալ ծովն էր, որ մոռցեր էր իր բարկութիւնը որ շատ անգամ, բայց ոչ մեզի չափ, զինքը կը յուզէր: Եւ ալեակները կը խաղային մեր ոտներուն հետ:

Արեւուն պատկերն ալ, ծովափի տամուկ հայելին մէջ, յամառօրէն մեզմէ առաջ կ'անցնէր շթողով որ իրեն հասնէինք կամ զինքը դիտէինք:

Երկու բարձրահասակ պատանիներ անցան բազուկներէն բռնած՝ որպէս սափորի մը՝ խարտիշահեր աղջնակի մը. անկէ վերջ ոչ ոք երեւցաւ:

Գնացինք մինչեւ հեռաւոր տեղ մը ժրժմակներու գերեզմաննոց մը. մեռած ժժմակներ ցանուցիր ինչպէս ոսկրոտին պատեւազմի դաշտին մէջ:

Կարծես աշխարհիս ծայրն ըլլայինք, ուր մարդը չի հասնիր. թռչուններու երամը միայն կը գծէր երկայն օձապտոյտ ժանեակներ ամբիժ աւազակոյտին վրայ:

Մարդը հոս չի հասնիր. և սակայն կը վախենք թէ մէկուն պիտի հանդիպինք. պէտք է ետ դառնալ անկից ուր շատ ենք, և մէկը մեզ կը պահէ միւսին շարիքէն:

Բայց շունը դեռ առաջ կ'երթայ իր գլուխուն, մանաւանդ գետին կը փռուի և կը տապալակի աւազին վրայ, կը խաղայ չիւղի մը հետ, վեր կը տնկէ մերկ ու գողգոջուն փորովը՝ իր թաթերը որոնք կարծես երկինքը ուզեն բռնել:

Այն տպաւորութիւնն ունիմ թէ նա այլ եւս զիս մոռցած է, և կ'ուզէ մնալ առան-

1. «Սրինգը անտառին մէջ» գրքէն: Կերկայ նիւթը վիպական պատմութեան աւելի ճնարական տպաւորութիւն մըն է, պարզ, առանց կնճիռի կամ հանգոյցի. կարծես չնչին բան մը, որ սակայն շատ իմաստ ունի իր խորքին մէջ: Ել մըն է ուր, չի տեսնուիր հզօր, բուն կարճնեղ մեր Զարդարանը իր «Գամփո»ին մէջ. սա-

կայն փորրիկ հրաշակերտ մըն է ուր Կրայիա Տեւետայի նկարագրելու արուեստը մեծ վարպետի մըն է. և կեանքին հանդէպ ունեցած լուրջ և խոր յղացումը զիտէ արտայայտել գեղեցկագիտական ամենապարզ յստակաւ տեսութեան անմիջական ձեւերով: